

*Нуракова Жынар Шерматовна,
аспирант,
Кыргыз билим берүү академиясы,
Бишкек шаары, Кыргыз Республикасы*

**КЫРГЫЗСТАНДАГЫ МЕДИЦИНАЛЫК ЖОГОРКУ ОКУУ ЖАЙЛАРЫНДА
СТУДЕНТТЕРДИН АНГЛИС ТИЛИНДЕГИ ЖАЗМА КЕПТИК КӨНДҮМДӨРҮН
КАЛЫПТАНДЫРУУЧУ ОКУУ МАТЕРИАЛДАРЫНЫН АБАЛЫ**

*Нуракова Жынар Шерматовна,
аспирант,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

**СОСТОЯНИЕ УЧЕБНЫХ МАТЕРИАЛОВ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ
КЫРГЫЗСТАНА ДЛЯ РАЗВИТИЯ У СТУДЕНТОВ ПИСЬМЕННЫХ НАВЫКОВ
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА**

*Nurakova Zhypara Shermamatovna,
Postgraduate student,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city*

**THE STATE OF EDUCATIONAL MATERIALS IN MEDICAL UNIVERSITIES IN
KYRGYZSTAN FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENTS'
WRITING SKILLS IN ENGLISH**

Аннотация: Кыргызстанда медициналык жогорку окуу жайларында студенттердин жазма кептик көндүмдөрү мамлекеттик нормативдик документтердеги талаптар боюнча үч (кыргыз, орус жана англис) тилде калыптаныш керек болсо, азыр бул багыттагы иштер толук аткарылбай жатканы байкалат. Окуу процесси толук бойдон орус тилинде жүргөндүктөн, кыргыз жана англис тилдериндеги жазма кептик көндүмдөрдү үйрөтүү жана калыптандыруу жумуштары канааттандыраарлык эмес. Аны окуу стандарты талап кылган деңгээлде чечүү үчүн бир катар иштер жасалыш керек болсо, алардын бири окуу материалдарын түзүү экени талашсыз. Проблема өлкө эгемендүүлүк алгандан бери медицина тармагында көтөрүлүп келе жатса да, бүгүнкү күнгө чейин ал жумуштар колго алынбай, Кыргызстандын медицина тармагына англис тилин окутууда кандай окуу материалдары окутулушу керектиги

тактала элек. Макалада ушул проблема көтөрүлүп, медик студенттердин тилдик-кептик-коммуникативдик компетенциялары жана англисче жазма кептик тексттерди түзүү мүмкүнчүлүгү талдоого алынат.

Аннотация: В Кыргызстане письменные навыки студентов-медиков должны развиваться на трех языках (кыргызском, русском и английском) в соответствии с требованиями государственных нормативных актов, но сейчас в этой области отсутствует работа. В связи с тем, что процесс обучения полностью ведется на русском языке, преподавание и развитие письменных навыков на кыргызском и английском языках является неудовлетворительным. Необходимо предпринять ряд шагов, чтобы довести это до уровня, требуемого учебной программой, и одним из них, несомненно, является создание учебных материалов. Хотя проблема возникла в области медицины с момента обретения независимости, она еще не решена, и неясно,

какие учебные материалы следует использовать для обучения английскому языку кыргызского медицинского сообщества. В статье рассматривается этот вопрос и анализируются языково-речевые коммуникативные компетенции студентов-медиков и их умение создавать письменные и устные на английском языке.

Annotation: *In Kyrgyzstan, the writing skills of medical students must be developed in three languages (Kyrgyz, Russian and English) in accordance with the requirements of state regulations, but there is currently no work in this area.*

Because the learning process is fully conducted in Russian, teaching and development of writing skills in Kyrgyz and English is unsatisfactory. If there are, a number of steps to be taken to bring this up to the level required by the curriculum, one of them is undoubtedly the creation of teaching materials/ Although a problem has arisen in the medical field since independence, it has not yet been resolved and it is unclear what teaching materials should be used to teach English to the Kyrgyz medical community. The article examines this issue and analyzes the linguistic and speech communicative competencies of medical students and their ability to create written and oral English texts.

Түйүндүү сөздөр: *жогорку медициналык билим берүү, англис тилиндеги окуу материалдары, окутуу процесси, англис тилиндеги жазма кеп, окутуунун абалы, англис тилин окутууга жаңыча мамиле, компетенция, англис тилин окутуунун жаңы талаптары ж.б.*

Ключевые слова: *высшее медицинское образование, учебные материалы на английском языке, учебный процесс, письменная речь на английском языке, состояние преподавания, новый подход к преподаванию английского языка, компетентность, новые требования к преподаванию английского языка и др.*

Key words: *higher medical education, teaching materials in English, educational process, written speech in English, state of teaching, new approach to teaching English,*

competence, new requirements for teaching English, etc.b.

Киришүү. Азыр башка билимдердей эле англис тили боюнча медик студенттердин билими аны коомдук-социалдык чөйрөдө колдоно алуусу менен бааланат. Бул Кыргызстанда да студенттердин билимин өлчөй турган негизги критерийге айланып калды. «Кыргызстандагы медицина тармагын дүйнөлүк медицинанын бир бөлүгү катары кароо түшүнүгү күн өткөн сайын күчүнө кирип бара жатат» [4, 132.]. Өнүккөн өлкөлөрдө кайсы тилди үйрөтүүдө болбосун ушул өңүттөн мамиле кылгандыктан, студенттер окуу процесси аяктагандан кийин ошол тилде сүйлөп жана өз оюн жазып берүүгө жетишип отурат. «Эл аралык кызматташууда дүйнө калкынын өз ара маалымат алмашуу булактарынын бири катары англис тилинин ролу мындан бир нече кылым мурда эле аныкталгандыктан, келечегине кайдыгер карабаган мамлекеттердин баары эчак эле түшүнгөн» [9, 55.]. Бизде бул багыттагы иштер эми гана колго алынып, чет тилин үйрөтүү сабактары көздөгөн максатына аз-аздан жете баштады. Бирок англисче-кыргызча кептик байланыштарды коомчулуктун талабындай аткаруу маселеси толук чечиле элек. Анын себебин англис тили мугалимдери, илимпоз-педагогдор көп жагдайга байланыштырышат. Окумуштуулардын пикирлерин карасак, алар жаштардын оозеки жана жазма кепти сапаттуу өздөштүрүүсү турмуштук зарылдыкка байланыштуу экенин белгилешет. Ал муктаждык окуу материалдарда камтылса, англис тилин, андагы жазма кептик тексттерди өздөштүрүү ошончолук жеңил болуп саналат.

Тилди окутуунун талаптары ар түрдүү багыттар боюнча тереңдеп жатат. Бирок жазма кептик каражаттарды окуу материалына айландырууда башкы кызыкчылык жарандык коомдун аны керектөөсүндө. Анын салттары көптөгөн жылдардан берки практикалык иштер аркылуу топтоштурулуп, ар бир сабактын арасында аткарылуучу, уккан текстин жазуу (жат жазуу), окулган текстти түшүнүп жазуу (изложение) жумуш-

тары менен башталат. Жазма кептин жөнөкөй үлгүлөрүн өздөштүрүү дил баянга (сочинениге) жеткенде, жазуу түрүндө өз пикирин билдирүү аракетинде методист окумуштуулар өз пикирлерин педагогикалык коомчулукка билдиришкен. Тагыраак айтканда мындан бир нече кылым мурда англис тилин талаптагыдай билүү үчүн ал тилдин грамматикасын колдоно билүү, зарыл болгон мезгилде ошол эрежелерге таянып жеке пикирин, айрым байкоолорун, көргөн-билгенин, уккандарын, өз чөйрөсүндөгү жана мамлекеттик иштердеги жаңылыктарды, ж.б. кагаз бетине түшүрүп келген болсо, убакыттын өтүшү менен жазма кептик көндүмдөргө үйрөтүүдө туруктуу **окуу материалынын** керектиги белгилүү болду.

Максаты. Англис тили эл аралык байланыштын тили болуп санала баштаган учурдан тарта күчүнө кирген. Жазма кептин үлгүлөрү мындай учурдан пайдаланып мазмундук да, формалык да жактан көп түрдүүлүккө өткөн. Окуу системасындагы дүйнөлүк жаңылыктардан сыртта калбоо аракетин туура түшүнгөн советтик билим берүү англис тилин окутууда жазма кептик ишмердүүлүккө коюлган андай талаптарды окуу процессине киргизген. Ошону менен бирге эле жазма кептин бардык үлгүлөрүн үйрөтүүгө кызыкдар болгон. Анын натыйжасында англис тилин окутууда жазма кептик көндүмдөр мазмуну чакан, көлөмү кичине даярдалган. Чет тилин жеңил өздөштүрүүгө адаптацияланган жөнөкөй тексттерди окуп түшүнүү, өз оюн кагаз бетине түшүрүү, текст түзүүдө айтылчу кепке карай эмоционалдуу-экспрессивдүүлүктү чагылдыруу үчүн тыныш белгилерине таянуу, көрүнүштү же ойду так жеткирүү максатында сөз айкаштары менен сүйлөмдүн бардык түрлөрүн ж.б. пайдалануу маселелери изилдөө объектисине айлана баштаган.

Оозеки кептей эле жазма кептик көндүмдөрдү адат катары калыптандыруу жогорулап бараткандыктан, алар менен эл аралык байланышты коомдун бардык чөйрөсүнө жайылтуу жумуштары педагог окумуштуулардын көңүлүн бурган. Аны сапаттуу ишке ашыруу муктаждыгы жергиликтүү тил менен англис тилинин

ортосундагы социо-маданий байланыштарды уюштуруучу [1] кептик тексттер жазма кепти пайдалануунун куралы катары кабыл алынган. Ошондой эле тил үйрөнүүчүлөрдүн чеберчилигин арттыруу максатында алардын ар бирине практик-методисттер тарабынан терең маани берилген. Мындай учурда коомдук-тарыхый шартка ылайык англис тилин окутуунун мазмуну бир кыйла өзгөргөнү менен жазма кептик байланыштарды түзүүдө алардын ички табияты ошол бойдон сакталган. Ошондуктан жазма кептин формаларын жана жанрларын, аларды кыймылга келтирүүчү мазмундук компоненттерди, жазма кепте колдонуучу тексттердин түрлөрүн – ой жүгүртүүчү дил баянды, тематикалык рефераттарды, экспрессивдүү каттарды, ж.б. окутуу жолдорун изилдеген окумуштуулар жазма кептик каражаттарды түзүүчү тесттердин социалдашуусуна артыкчылык бере башташкан. Дал ушундай окуу материалдары бүгүн Кыргызстандагы жогорку медициналык кесиптик билим берүү системасында колдонуу зарылдыгы байкалат. Азыр өлкө боюнча окутулуп жаткан окуу материалдарын карасак, көптөгөн медициналык окуу жайларындагы англис тили сабагы медик студенттердин коомдук-социалдык турмушу менен байланышпаган окуу материалдары менен жабдылып, жаштардын тилди колдонуу табиятынан ажыратып турат. Анткени бүгүнкү күндө Кыргызстандык жаштар үчүн маанилүү болбогон жана медик студенттердин келечектеги кесиби менен байланышпаган тексттер аркылуу жазма кептик көндүмдөрдү үйрөтүү, кандайдыр бир убакыт өткөндөн кийин унутулуп кала берүүдө.

Эгер алар жазма кепти чыгармачылык менен пайдалануу ыкмаларын сунуштаган концептуалдуу ойлорду педагогикалык чөйрөгө алып чыгуу менен бирге окуу процессинен тышкары кайда кантип колдонуу зарылдыгына [2] да көңүл бура алышкан болсо, мындай окуу материалдар студенттер тарабынан да колдоо тапмак. Ошондой эле англис тилин окуу стандарты талап кылган деңгээлде өздөштүрүүгө кеңири мүмкүндүк берилмек. Өз учурунда

бул багытта айтылган педагогикалык сунуштар колдоо тапкан эмес. Бирок жогорку кесиптик билим берүүнүн бардык тармактарында окутулган англис тилинин практикадагы маанисин түшүнүүгө жана жөнөкөй жазма кептик тексттердин аткарган функциясын жогорку кесиптик билим берүүгө ыңгайлаштыруу жумуштары педагогикалык процессте тымызын түптөлө баштаган.

Методикалык сунуштар кесипкөй адистин жазма кептик көндүмдөрүн калыптандыруу үчүн дил баяндардан түптөлгөн жазма формадагы ойду англис тилинде бере билүү көндүмдөрүн да караштырышкан. Соңку мезгилдерде англис тили эл аралык кызматташууда кептик-коммуникативдик байланыштарды камсыздоочу өзгөчө милдетти мойнуна алган. Ошондой эле басма сөз каражаттарында жарыяланган факты-материалдарга туура мамиле кылуу, ага карай жеке пикирин билдирүү муктаждыгы жөнөкөй жазма кептин түрлөрүн сапаттуу жана чыгармачылык аркылуу колдонуу керектигин педагог-методисттерге милдеттендирет. Мындай коомдук-социалдык муктаждык буга чейин англис тилин окутууда анын лингвистикалык табиятына өзгөчө көңүл бурулуп келген илимий-теориялык көз караштарга концептуалдуу жаңылануу [3] керектигин аныктайт. Ошону менен бирге эле глобалдашуунун таасиринде түптөлгөн жарандык коомдун өз ара байланышынын мобилдешүүсүндө зарыл болгон, кызматтык аракеттерди жөнгө салуучу жазма кептин түрлөрүн окуу материалдары катары иштеп чыгуу жолдорун ойлонуштурууга милдеттендирди.

Советтик идеология англис тилин үйрөтүү жумуштарын чектеп, ага схоластикалык мамиле кылганы менен бул тилди үйрөнүү кызыкчылыгынын бардык социалдык чөйрөдө жогорулашы Кыргызстанда аны окутууга жаңы талаптарды койду. Ал тарыхый жаңылануунун натыйжасында оозеки кепке салыштырмалуу жазма тексттердин жаңычыл мазмун менен формага өтүшүн, б.а. мамлекеттер ортосунда жазма тексттерге таянып пикир алмашуусунун кескин жогорулашы, маданий байланыштардын

күчөшү, туристтердин келиши менен англис тилинде кызмат көрсөтүүнүн өсүшү ж.б. коомдук-социалдык кырдаалдарга байланыштуу түшүндүрүлөт. Ар кыл адистик боюнча англис тилинде жазма кептик көндүмдөрдүн туура калыптанышы үчүн ар бир сабактын мазмунунда аткарылуучу жумуштардын комплекстүү ык-усулдарын түзүү жана анын негизинде системалуу иш алып баруу жагын да советтен калган окуу системасына киргизүү жагын Кыргызстандык окумуштуулар деле караштыра баштаган. Бирок алар мурда иштелип чыккан билим берүү системасын мазмундук жактан жаңылабагандыктан, орус тилинин кучагында кала берип, анын натыйжасында кыргызча сүйлөгөндөргө англис тилин үйрөнүүгө тоскоолдуктар болуп, маанисин жакшы түшүнбөгөндөн кийин ал ара жолдо калганы менен айырмаланат. Ырас, мында англис тилин окутуу жумуштары ошол мезгилдеги коомдук-саясий талаптар менен каралса да, окуу процесси кыргыз жаштарынын тил үйрөнүү кызыкчылыгы менен каралбагандыктан, алына турган натыйжа өнүккөн өлкөлөрдүн билим берүү системасындай ийгилик жарата албай келет. Медицина тармагында англис тилин окутууда инсанга багыттап окутуу парадигмасында иш алып баруу, б. а. кыргыз жаштары үчүн англис тилин орус тилине эмес, кыргыз тилине айкалыштырып окутуу үйрөнүп жаткан тилди өздөштүрүүгө болгон кызыкчылыкты реалдуу турмушка жакындаштыра алмак.

Ал англис тилин үйрөтүүдө коммуникативдик кызматташуунун бардык милдетин, жазма кептин аткаруусуна тиешелүү бардык маселелерди ичине алып, эл аралык мамилелерде түздөн-түз пайдаланууга зарыл болгон грамматикалык эрежелерди туура жана сапаттуу ишке ашырууда жазма кептик тексттердин бардык түрүн кылдат иликтөө менен окуу процессинин өзүндө ар бир студент ээлик кылуучу көндүмдөрдү изилдөөгө [5] жол ачкан. Мындан англис тилинин грамматикасын окутуунун негизинде жазуу жумуштарына басым жасалып, жазуу жумуштарына кошумча талаптарды киргизип, тематикалык тексттерди жөнөкөйдөн татаалды карай өздөштүрүү аркылуу жазма

кептик баарлашуу көндүмдөрүн үйрөтүүгө боло турган методиканы [6] издешкен. Андай мамиле эл аралык байланышта керектелүүчү жазма кептик кызматташууну аткаруучу жумуштардын тематикасын окуу материалдарында камтууга аргасыз кылган.

Проблеманы бир эле окуу материалын ичине алган окуу китеби менен сапаттуу аткарууга мүмкүн эместигин түшүнгөн педагогикалык чөйрө жазма кептик тексттер менен иштөө маселесин турмуштук керектөөгө байланыштырып кароо зарылдыгын аныктады. Ал өз мезгилинде жазма кептик көндүмдөрдү үйрөтүү методикасын түзүү, англисче кептик кызматташтырууну уюштурууда жазуу эрежелерин системалаштыруу сыяктуу проблемалардын методист-окумуштуулар тарабынан изилдениши керектигин ачыктады. Англисче жазма кепти өздөштүрүү көндүмдөрүн калыптандыруу үчүн бул багыттагы окуу-методикалык базаны түзүү, анын негизинде окутуу жумуштарын жүргүзүү керектигин белгилейт. Ошондой эле өзгөчө мындай иш чаралардын мазмунун жаңы кесиптик билим берүүнүн талаптарына ылайыктоо зарылдыгын да белгидели. Аны студенттин инсандыгына багыттоо менен илимий-методикалык моделин иштеп чыгууда чет элдик окумуштуулар (J.Britton, N.Bradbmy, A.Quinn ж.б.) советтен калган методисттер үчүн үлгү болуп беришти [8]. Алар бул маселени чечүүдө окуу материалдарынын **инсанга багытталышына** басым коюшту. Жазма кептик көндүмдөрдү калыптандыруучу тексттердин мазмунун тикелей турмуштук-социалдык багыттарга бурду [7]. Социо-маданий тематикадан тышкары кырдаалдык мамилелерде керектелүүчү сөз бирдиктерине артыкчылык жасашканы менен айырмаланышкан.

Жыйынтыгы. Англис тилин окутуудан алына турган жыйынтык адам баласынын жазуу түрүндө пикир алышуусун камсыздоо шартын жөнгө сала алган кептик көндүмдөргө тиешелүү. Ал үчүн окуу материалдарында жазма кептин үлгүлөрүн түзүп, аны кайда пайдаланууга боло тургандыгын окуу процессинин ичинде практикалап, орфографиялык жактан туура жаза билүү методи-

касынын жол-жобосун моделдештирүү жагына көңүл буруу жумуштарын колго алуу кызыкчылыгы каралган. Мунун өзү мурдагы эрежелерде белгиленген дидактикалык нормативдерге толуктоолорду киргизүү аркылуу окуу материалдарын жаттап билүү жолдоруна практикада колдонууга мүмкүн болгон жазма кептик тексттерди кошуп, аларды маанисине жараша вариациялап, турмушта, кесиптик жана социалдык чөйрөдө керектелүүчү жазма кептик көндүмдөрдүн үлгүлөрүн сунуштоону ачыктады. Бул англис тили сабагында кеңири орунга ээ болгон Англияны ар тарабынан таанып-билүүгө негизделген тексттерди кыскартып, окуу материалдарын сүйлөө жана сүйлөшүүдөн тышкары тигил же бул кесипке тиешеси бар жазма кептик кичи баяндамалардын спецификалык өзгөчөлүктөрүн үйрөтүү методикасын иштеп чыгуу зарылдыгын көрсөттү. Аны жүзөгө ашыруу англис тилиндеги жазма кептик тексттерге социалдык жана кесиптик контекстен мамиле түзүүгө мүмкүнчүлүк берген окуу материалдарына таянуу жагын караштырууга киришти. Анын натыйжасында жөнөкөй жазма тексттер катары өздөштүрүүгө ыңгайлуу баяндоо, сүрөттөө, маалымат берүү мүмкүнчүлүгүнө ээ кыска тексттерди окуу материалы катары өз алдынча түзүү жолдорун иштеп чыгууга карата мугалимдерге чыгармачылык керек экендиги белгилүү болду. Бирок аны жазма кептик тексттерде колдонуу жолдору жаңыдан гана колго алына баштады.

Адабияттар:

1. Барышникова С.Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов: дис. ... канд. пед. наук. Саратов: Изд-во Саратов. воен.-мед. ин-та, 2005. – 245 с.
2. Беликов В.А. Образование учащихся на основе учебно-познавательной деятельности: метод. пособ. для учителей и руководителей образовательных учреждений / В.А.

- Беликов, Н.Г. Кривошапова, Л.А. Савинкова. М.: Владос, 2006. – 394 с.
3. Белякова Е.А. Использование проблемных ситуаций на занятиях по иностранному языку в системе уровневом образования // Ярославский педагогический вестник. 2012. № 3. Т. II (Психолого-педагогические науки). – С. 191-195.
4. Нуракова Ж.Ш. Медицина тармагында окуган студенттердин англис тили боюнча жазма кеп көндүмдөрүн калыптандырууга карата түзүлгөн коомдук-социалдык муктаждыктар. [Текст] / Нуракова Ж.Ш., // Кыргыз Билим Берүү Академиясынын кабарлары. – Бишкек. 2021. № 1 (53). – 131-136-бб.
5. Бим И.Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы // Иностранные языки в школе. 2002. № 2. – С. 11-15.
6. Блясова Н.Ю., Капустина Н.Г. Методология и методы педагогического исследования: учеб. пособ. для студ. пед. фак-тов. Шадринск: Иятъ, 2000. –154 с.
7. Бобрышов С.В., Смагина М.В. Методы активизации процесса обучения: учебное пособие. – Ставрополь: Изд-во СГПИ, 2010. – 256 с.
8. Болотов В.А. Теория и практика реформирования педагогического образования в условиях социальных перемен: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. СПб.: Изд-во Рос. гос. пед. ун-та им. А.И. Герцена, 2001. – 48 с.
9. Ниязова Ж.Д. Медицина багытындагы кесиптик билим берүүдө англис тилинин ролу жана аны изилдөөнүн зарылдыгы. [Текст] / Ниязова Ж.Д., // Кыргыз Билим Берүү Академиясынын кабарлары. – Бишкек. 2021. № 1 (53). – 54-59-бб.

Рецензиялаган:
Турдугулов А.Т.,
доктор филологических наук, профессор